

Treballar junts, aprendre junts: el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya

Lluís M. Anglada

Lluís M. Anglada (langlada@cbuc.es) és el director tècnic del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (<http://www.cbuc.es>) i anterior Director de les Biblioteques de la Universitat Politècnica de Catalunya.

La Cooperació entre biblioteques és un llenguatge universal que es parla amb diferents dialectes. Les biblioteques de les universitats públiques de Catalunya i la Biblioteca de Catalunya van formar el 1996 un consorci per tal de vehicular la cooperació entre elles. L'organització, funcionament i finançament del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC) són una mostra de l'adaptació d'aquest llenguatge universal a les característiques específiques del sistema bibliotecari i universitari de Catalunya. El CBUC manté un catàleg col·lectiu, un programa de préstec interbibliotecari i altres programes de cooperació; des de 1999 té en funcionament la Biblioteca Digital de Catalunya, un conjunt de recursos electrònics compartit entre totes les biblioteques del Consorci. Del seu funcionament, les biblioteques del CBUC han tret l'experiència que la cooperació és una tasca intensiva, però també una palanca per canviar i per atrapar el futur.

Aquest article és una traducció al català de l'article de Lluís M. Anglada, *Working together, learning together: the Consortium of Academic Libraries of Catalonia*, publicat a 'Information technology and libraries'. Vol. 18, n. 3 (1999), p. 139-144.

- **Introducció**

A finals del S. XIV es va elaborar el *Registrum Librorum Angliae*, catàleg col·lectiu dels llibres de 186 monestirs d'Anglaterra. L'obra va ser una tasca cooperativa i la finalitat era facilitar la localització dels documents. Això ens mostra que la cooperació entre biblioteques és una llengua universal que es parla en diferents dialectes.

Les universitats espanyoles van estar organitzades centralitzadament fins a principis de la dècada dels vuitanta. L'aprovació l'any 1984 de la Llei de Reforma Universitària dota a les universitats d'una autonomia que els permet renovar el seu sistema de funcionament i iniciar un procés de renovació de les seves biblioteques que ha tingut uns resultats molt importants ens els darrers quinze anys (1). Aquesta renovació va suposar l'increment dels pressupostos dedicats a l'adquisició de fons, la construcció de nous edificis, l'automatització de les biblioteques ... i els inicis del moviment associatiu i cooperatiu entre biblioteques.

Cal esmentar també que, paral·lelament al procés de reorganització de l'estat, l'administració espanyola es descentralitza i delega en les regions importants competències com, per exemple, alguns aspectes de l'educació superior. Catalunya és una regió autònoma d'Espanya que té uns 6.000.000 d'habitants i un sistema universitari de vuit universitats públiques i tres de privades format per una comunitat universitària de 189.118 estudiants, 13.358 professors i 6.240 personal d'administració. Catalunya té una llengua pròpia -el català- i la seva cultura rep especial atenció per part de la seva biblioteca nacional, la Biblioteca de Catalunya.

Al llarg de la dècada dels vuitanta les biblioteques catalanes van iniciar algunes activitats cooperatives que es van concretar en associacions de biblioteques especialitzades i en un primer catàleg col·lectiu de revistes de biblioteques universitàries que no va tenir però continuïtat. La regionalització de l'administració i del finançament universitaris van tenir una influència decisiva per fer que aquests primers intents cooperatius es consolidessin en la dècada dels noranta en el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya.

- **Què és el CBUC?**

Antecedents

El Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC) és un consorci format per les vuit universitats públiques de Catalunya i la Biblioteca de Catalunya (figura 1), que té per missió la de millorar els serveis bibliotecaris a través de la cooperació.

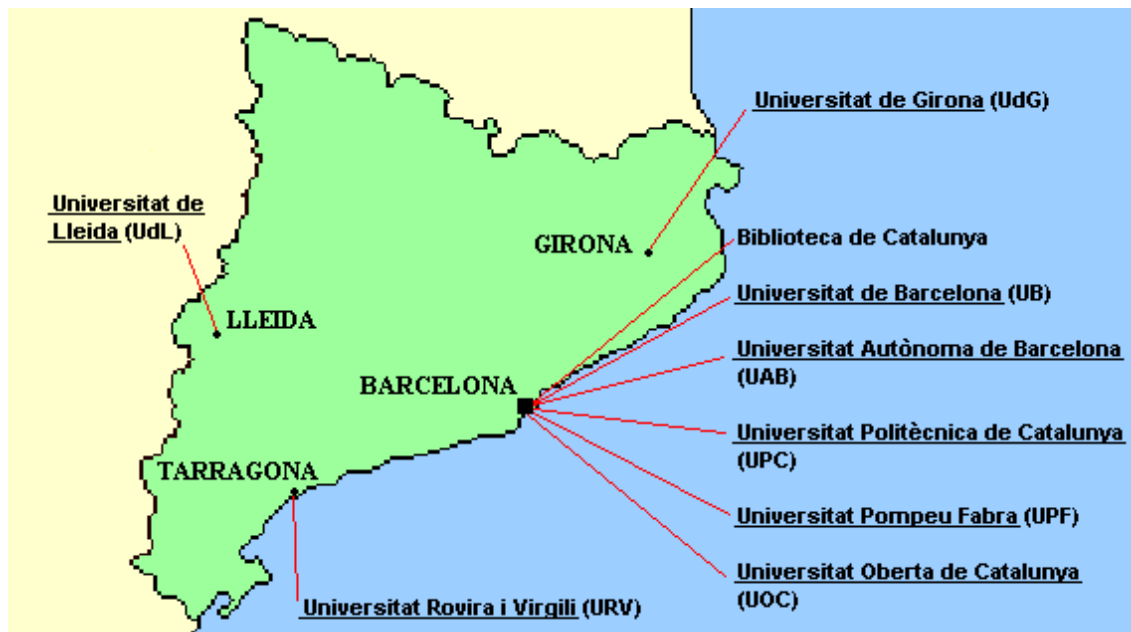

Figura 1: membres del CBUC

Els seus antecedents cal buscar-los en els canvis que es produeixen en el món universitari i en les seves biblioteques a principis de la dècada dels anys noranta. L'any 1990 hi havia a Catalunya tres universitats que estaven automatitzades amb sistemes 'in-house'. El nombre d'universitats va créixer en el breu període de cinc anys i es va fer evident també que el desenvolupament de sistemes automatitzats per part de les pròpies universitats era una opció que no tenia futur. La recerca d'un sistema automatitzat que substituís els antics o que permetés l'automatització de bell nou de les biblioteques de les noves universitats no es va fer de forma col·lectiva encara que informalment la tria va estar condicionada per la idea que era millor triar el mateix de cara a un millor suport i instal·lació (2).

Aquest treball conjunt, encara que informal, va fer estrènyer les relacions entre les diferents biblioteques i va fer veure als seus directors i als responsables de la gestió de les universitats que el treball conjunt podia aportar resultats que les biblioteques per si soles no podien aconseguir. L'objectiu es va centrar llavors en fer un catàleg col·lectiu que reunís els fons automatitzats de les biblioteques per tal de millorar la informació bibliogràfica, i facilitar la catalogació per còpia per la catalogació nova i la retroconversió de les fitxes manuals.

Aquest projecte va comptar amb el suport financer del departament d'universitats de l'administració de Catalunya i el 1995 es van començar els treballs tècnics per la formació del Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC). Aquesta tasca va tenir el seu grau de dificultat en haver d'establir criteris per la formació del catàleg i haver d'elaborar un programa per la detecció automàtica de registres bibliogràfics duplicats, però va ser possible gràcies a que les biblioteques catalanes seguien unes mateixes normes de catalogació i classificació i usaven la mateixa versió del format MARC (el CATMARC).

La formació del CCUC va tenir lloc entre 1995 i 1996 i es va fer a partir d'equips de treball formats per personal bibliotecari, informàtic i directiu de les diferents institucions. La voluntat de tirar endavant més projectes cooperatius a més del CCUC i la necessitat de contractar un equip tècnic pel manteniment del catàleg va portar a la formalització d'aquesta cooperació en un consorci.

Estructura i funcionament del CBUC

El CBUC es constitueix a finals de 1996 com un organisme públic amb personalitat jurídica i està organitzat en un Consell de Govern, una Comissió Executiva, Una Comissió Tècnica, una Oficina Tècnica i Grups de treball. El Consell de Govern està format per dos representants de cada institució membre i es reuneix dues vegades l'any, la Comissió Executiva vetlla pel funcionament del CBUC i la Comissió Tècnica - formada pels directors de les biblioteques - examina les propostes d'actuació i en fa el seu seguiment. El CBUC té una oficina composta per set persones que s'encarreguen de les tasques de coordinació i d'implementació del pla anual de treball. L'ànima dels programes del CBUC són els grups de treball. Aquests estan formats per tècnics de les biblioteques i es reuneixen de forma periòdica o 'ad hoc' segons els temes que requereixi. Al llarg de 1998 han funcionat 7 grups de treball diferents.

El CBUC funciona per consens, al llarg de la seva història encara no hi ha hagut cap decisió que s'hagi pres per votació. La seva norma de funcionament és fer actuacions sobre les que totes les biblioteques hi tinguin algun interès, encara que sigui petit. Això suposa anualment elaborar un pla de treball en el que es recullen les voluntats de les diferents biblioteques i que es prioritzen segons els recursos. L'efectivitat d'aquest mètode depèn de compartir una mateixa visió de futur i també de les dimensions del nostre consorci, que facilita uns contactes sovintejats entre tots els membres. No obstant això, la tasca del personal del Consorci és en bona mesura detectar problemes i necessitats, facilitar la presa de decisions i vetllar per un compliment adequat dels acords presos.

Finançament

El pressupost del CBUC es financia en un 65% per aportacions de l'administració universitària catalana, en un 25% per aportacions dels seus membres i en un 10% per ingressos prestats a biblioteques que no són membres del CBUC. La planificació plurianual del pressupost preveu que la participació financera de l'administració disminueixi progressivament a mesura que s'incrementen les quotes dels membres. Aquestes, de moment, són iguals per totes les biblioteques independentment de la seva dimensió. Això és degut a dos motius. En primer lloc, l'administració universitària catalana creu que la millor manera de facilitar la cooperació és, durant un període inicial, no introduir com a tema de discussió l'establiment d'una fórmula de finançament desigual. En segon lloc, a que els beneficis de l'activitat cooperativa són diversos i difícils de quantificar i que els possibles diferencials en aportacions i beneficis es compensen.

Alguns projectes específics del Consorci, concretament la Biblioteca Digital, ha rebut ajuts especials de l'administració universitària. Actualment aquest pressupost està finançant, per exemple, l'increment de cost que suposa la subscripció electrònica de revistes addicionalment a la subscripció en paper. La visió de futur és que els inicis de la Biblioteca Digital han de comptar amb aquest ajut per permetre que en el període de dos anys s'arribi a un acord de repartiment proporcional dels costos dels recursos d'informació en format electrònic.

Evolució del Consorci

Encara que el CBUC no tingui més de quatre anys de vida, els seus objectius han evolucionat de forma ràpida. Inicialment es va constituir per tenir un catàleg col·lectiu, però ràpidament es va veure que era possible i beneficiós organitzar un programa de préstec interbibliotecari. Els èxits en els programes inicials van animar a iniciar-ne de nous (compres conjunts d'equipament, formació, benchmarking...) i sobretot a elaborar un programa de biblioteca digital. Aquesta ampliació d'activitats s'ha basat en un reforçament del personal del CBUC, però sobretot en l'augment de les activitats dels grups de treball i de les tasques de coordinació. L'extensió d'activitats només ha estat possible gràcies a una planificació anual rigorosa i a una tasca intensiva d'informació als diferents òrgans del CBUC.

De la mateixa manera que l'objectiu inicial es va ampliar, les activitats del Consorci també estan influïnt considerablement en les biblioteques de Catalunya que no en formen part. Alguns dels serveis del CBUC - sobretot el catàleg col·lectiu - són àmpliament utilitzats per les biblioteques catalanes. Algunes d'aquestes han incorporat el seu fons al CCUC sense ser membres del Consorci. El funcionament del CBUC ha mostrat les possibilitats de la cooperació territorial independentment de les diferències de les biblioteques segons tipus - universitàries, públiques, especialitzades...- i en els propers anys s'espera que la cooperació s'estengui entre totes elles.

- **Programes per incrementar l'accessibilitat dels documents**

Una de les motivacions inicials del Consorci era la d'incrementar la utilització dels recursos bibliogràfics existents a Catalunya. A l'entorn de l'increment de l'accessibilitat dels fons bibliogràfics s'han desenvolupat tres programes: el catàleg col·lectiu, el préstec interbibliotecari i acords d'accés i préstec recíproc.

El Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC)

En absència de catàlegs col·lectius d'àmbit espanyol o català, la localització d'informació bibliogràfica era una tasca difícil abans de la formació del CCUC. Així mateix, la catalogació per còpia no superava, en els millors dels casos el 35% dels volums. Actualment el CCUC és un catàleg que té més de 1.500.000 registres bibliogràfics i dona accés a més de 3.000.000 de documents físics conservats a 117 biblioteques. La catalogació cooperativa a l'entorn del CCUC ha permès també una important tasca d'unificació de pautes de catalogació en diferents aspectes com: establir diferents nivells de codificació, acords sobre tractament de les publicacions en sèrie, materials cartogràfics, formes dels encapçalaments de nom... La catalogació per còpia ha augmentat de forma molt significativa i va ser del 70,89% el 1998.

El creixement del CCUC es fa en base a la catalogació corrent, la catalogació retrospectiva - que es veu facilitada pel mateix catàleg - i per l'addició de fons d'altres biblioteques al catàleg (Figura 2). El 1998 cinc biblioteques que no són membres del CBUC han incorporat els seus registres al CCUC i està previst que altres biblioteques continuïn afegint-hi registres. El CCUC manté un programa de control de qualitat que vetlla per l'eliminació de registres i encapçalaments duplicats.

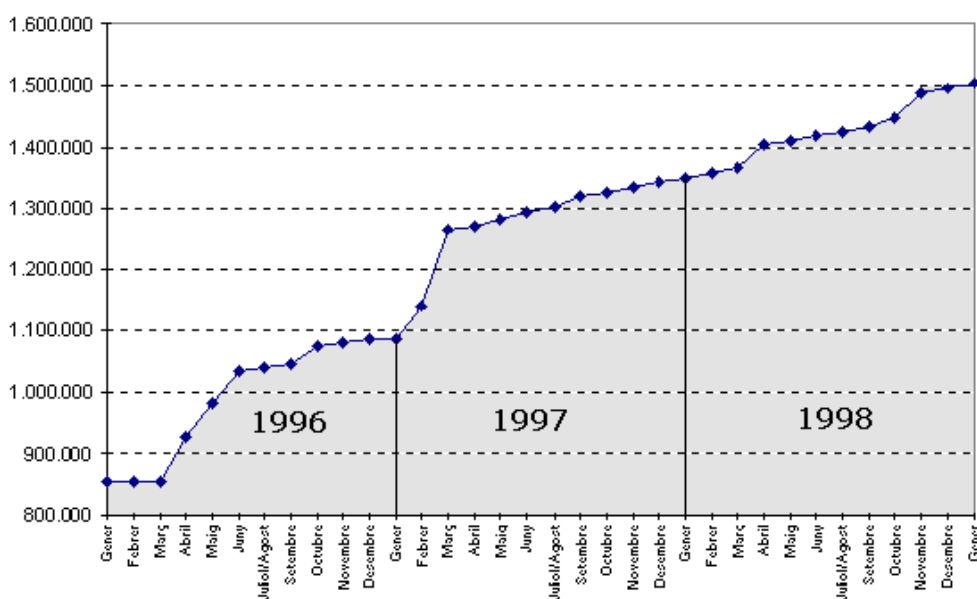

Figura 2: creixement del CCUC entre 1996 i 1998

El CCUC és consultable per web (www.cbuc.es/ccuc) i manté lligams amb els catàlegs locals. Això permet a l'usuari, un cop ha localitzat un document al CCUC, anar directament a una de les biblioteques que té el document i consultar la seva localització i el seu estat. Aquest mecanisme de lligams permet oferir una informació constantment al dia de l'estat de les col·leccions de les revistes. El CCUC manté també enllaços amb altres recursos electrònics de la biblioteca digital del CBUC.

Préstec interbibliotecari

Les biblioteques catalanes mantenien tradicionalment una posició de dependència de recursos externs (sobretot del servei British Library). El préstec interbibliotecari a nivell català era poc utilitzat i tenia una qualitat baixa tant pel que fa a la viabilitat com al temps de resposta. Després d'un estudi de la situació, a mitjans de 1997 el Consorci va iniciar el seu programa de préstec interbibliotecari. Aquest es basa en un reglament i unes tarifes unificades, en la contractació d'un servei de missatgeria que transporta diàriament documents entre els diferents punts de servei, en l'acord de donar prioritat al servei consorciat i en l'avaluació anual dels resultats.

Els resultats han estat molt satisfactoris. L'increment de moviments ha estat continuat (un 57,00 % el 1997 i un 20,76% el 1998) i encara més el de subministraments positius (un 63,86 % del total el 1997 i un 85,32% del total el 1998). Actualment el 93,81% de subministraments es produeix en un termini inferior als nou dies. El 1998 es va decidir baixar les tarifes interconsorciades per tal d'estimular l'ús del servei, estudiar la transmissió electrònica de documents com alternativa al servei de missatgeria i permetre fer sol·licituds de préstec interbibliotecari directament des d'una pantalla de la interfície Web del CCUC.

Préstec recíproc

El CBUC té per objectiu optimitzar l'ús dels recursos bibliogràfics, i, per això, va emprendre els treballs per assolir un acord que permetés la consulta dels fons de qualsevol biblioteca als usuaris de les institucions membres del Consorci. Malgrat les dificultats d'un acord així, aquest es va aconseguir el gener de 1998. Per enguany està previst aprovar un acord que permeti el préstec recíproc.

- **La Biblioteca Digital de Catalunya (BDC)**

El 1997 el CBUC va iniciar activitats diverses per estudiar els beneficis de fer compres conjuntes d'equipaments per biblioteques i de bases de dades. Els treballs en aquesta línia van mostrar per una banda que hi havia una col·lecció nuclear de bases de dades que era subscripta per totes les biblioteques i per una altra, que la contractació de recursos electrònics no es podia tractar com la

compra conjunta de, per exemple, codis de barres.

Es va veure que un dels principals motors de l'increment de la cooperació bibliotecària arreu del món a mitjans de la dècada dels anys 90 era el convenciment de la necessitat que la biblioteca digital es creés de forma conjunta i global. Per les seves potencialitats i implicacions, però també per les seves complexitats i costos, la creació d'una biblioteca digital d'àmbit català es va veure clarament com una tasca col·lectiva. La Biblioteca Digital de Catalunya es planteja com objectiu oferir una col·lecció nuclear de recursos electrònics que proporcionin una base homogènia i interdisciplinària a tots els universitaris i investigadors independentment de la institució a la que estiguin afiliats.

Amb aquesta redirecció dels primers treballs, es va iniciar una fase de detecció d'ofertes que va consistir en seleccionar entre tots els serveis electrònics disponibles aquells que fossin més interessants per les biblioteques, els que donessin més garanties tècniques per la seva consulta (per velocitat d'accés i per qualitat del servei) i els que oferissin unes millors condicions econòmiques per la compra conjunta. Va seguir a aquesta, una fase de prova, negociació, contractació i instal·lació en la que es va intentar que els serveis contractats per a la BDC representessin un ventall ampli de les possibilitats actuals (accés remot i descàrrega local, bases de dades i revistes, proveïdors estrangers i nacionals...). A inicis de 1999 s'ha posat en funcionament la BDC amb l'oferta d'unes bases de dades i de revistes a text complet (figura 3) que cobreixen un nombre important d'usos i cobreixen diverses àrees temàtiques.

Figura 3: recursos de la biblioteca digital de Catalunya

Al llarg de 1997 també s'havia posat en funcionament un servei que permet l'accés als sumaris electrònics de més de 5.000 revistes actualment subscrietes per alguna de les biblioteques del Consorci. Aquest servei pretén, alhora que millorar la informació bibliogràfica, fomentar l'ús dels recursos propis a través del préstec interbibliotecari interconsorciat. Una de les prestacions més atractives del servei és que els usuaris poden subscriure's a les revistes que desitgin i rebre al seu compte de correu electrònic els sumaris electrònics corresponents. Fins ara el servei es basa en el subministrament d'Ebsco, però en un futur proper es pretén completar-lo amb sumaris escanejats per les biblioteques del consorci. L'accés al servei es pot fer per interfície web (adreça) i s'han establert lligams entre el CCUC i la base de dades de sumaris electrònics i viceversa.

A banda de continuar l'estudi de noves subscripcions per a la BDC i de continuar ampliant la base de dades de sumaris electrònics de revistes, s'estan fent treballs en altres direccions. Concretament, el Consorci està preparant un projecte per establir una biblioteca de tesis doctorals en format electrònic, per establir uns estàndards per la digitalització de documents i per indexar recursos electrònics de forma cooperativa.

- **Programes per facilitar el canvi**

El treball cooperatiu arreu del món s'ha centrat en els catàlegs col·lectius, el préstec interbibliotecari i, més recentment, en la biblioteca digital. Però la cooperació té tantes utilitats com se li vulgui trobar. A Catalunya també hem usat el CBUC per fer compres conjuntes, per programes de formació i per definir un protocol per l'avaluació dels serveis bibliotecaris.

La més destacable d'aquestes activitats ha estat la que ha permès fer *outsourcing* amb una part de la catalogació de llibres. Així, els llibres comprats a través de determinats proveïdors arriben a les biblioteques catalogats segons les pautes del CCUC i, fins i tot, amb les dades introduïdes als catàlegs locals.

- **Aprenentatges**

Maurice B. Line ens diu que, a vegades, de la cooperació es pot dir allò que es diu de les segones nupcies (dels segons matrimonis), 'that it represented the triumph of hope over experience' i que 'cooperation should not be undertaken unless it is likely to produce better results than would be achieved by other means' (3). Ni tots els projectes d'una biblioteca han de ser cooperatius, ni la cooperació és la clau de l'èxit d'un projecte, però en molts casos la cooperació és el mitjà més eficaç per aconseguir determinades coses i en alguns altres és l'únic camí. L'estat actual de la tecnologia i el ritme frenètic dels seus avenços no ens ha de fer oblidar que la majoria dels usuaris d'una biblioteca reposen encara en tecnologies velles com l'accés al document a través de catàlegs i del préstec.

Les versions locals d'aquests instruments es veuen complementades per eines col·lectives com són els catàlegs col·lectius i el préstec interbibliotecari, sense els quals la capacitat de subministrar informació d'una biblioteca es veurien molt disminuïdes.

Avui per les biblioteques la cooperació ha deixat de ser instrumental per passar a ser estratègica. N'és una clara mostra la mateixa revitalització de la cooperació i la creació de nous consorcis de biblioteques en les darreres dècades (4). Al meu entendre, quatre són els elements que fan que avui la cooperació sigui un tema estratègic per a les biblioteques: la globalització de l'economia i de la societat, la regionalització del territori, l'increment de complexitat de l'entorn i, finalment, la necessitat de vèncer inèrcies.

En primer lloc, els canvis econòmics i socials que configuren el que s'està anomenant societat de la informació comporten la globalització de les activitats de totes les institucions incloses les biblioteques. Els proveïdors d'informació són cada vegada menys i actuen en un mercat internacional i els clients de les biblioteques demanen a aquestes informació independentment on aquesta es trobi. Les biblioteques poden veure's en un paper subordinat si no saben coordinar les seves actuacions i defensar els seus interessos de forma decidida i conjunta. Això condueix a que les biblioteques en molts casos tinguin en l'actuació cooperativa la millor forma de continuar mantenint el seu paper. A Catalunya, el treball consorciat de les biblioteques ha permès que aquestes fossin més visibles per la comunitat dels seus usuaris i per l'administració i el valor que aquest els donen ha augmentat.

En segon lloc, a diferents països del món s'està vivint una tendència d'increment de la importància de les regions en l'organització de les administracions i dels serveis. Això, que no és incompatible sinó complementari a la internacionalització de l'economia (5), és un fenomen que també viuen les biblioteques. Gray Potter ha examinat aquest fenomen als EUA (6), però el mateix es pot dir a Europa a països com el Regne Unit, Alemanya o Espanya. Aquestes tendències, quan són generalitzades, solen tenir significacions profundes i, en aquest cas, suposen el descobriment del territori com a marc natural de l'exercici de determinades activitats. Catalunya també és un exemple d'aquesta tendència de regionalització i en la creació del CBUC hi ha influït la descentralització administrativa de l'estat espanyol, l'existència d'altres marcs i instruments de cooperació (per exemple una xarxa informàtica catalana) i les possibilitats de relació estreta que suposa un territori relativament petit i ben comunicat.

En tercer lloc, l'acceleració dels canvis tecnològics i socials configuren un entorn canviant i complex. L'adaptació de les biblioteques a aquest nou entorn no sols els suposa la inversió de part important dels seus pressupostos en tecnologies sinó que els suposa també reorganitzacions internes i la creació de nous serveis. En aquest entorn de complexitat creixent, la necessitat de coneixements especialitzats i l'obsolescència dels mateixos augmenten en paral·lel. Cada vegada serà més important encertar les direccions estratègiques o, almenys, evitar grans errors.

El integrants del CBUC han après que el treball conjunt, amb totes les interaccions que això suposa, és una garantia de prendre decisions encertades i de poder-les sostenir basant-se en les aportacions específiques que pot fer el conjunt i que superen les de cada biblioteca.

Finalment, les biblioteques són organitzacions amb molts anys d'història amb dinàmiques de treball molt consolidades i arrelades en els hàbits dels professionals. En un moment de canvi i de flexibilització de les estructures de qualsevol organització, una de les prioritats de tota biblioteca ha de ser la de crear un entorn que fomenti la innovació creativa. En aquest cas, l'aïllament i la inèrcia solen anar acompanyats i el millor antídoto pot ser conèixer què fan altres biblioteques en casos semblants i intercanviar experiències i informació amb col·legues d'altres biblioteques. El treball quotidià ha fet descobrir a les biblioteques del CBUC aquest valor del treball cooperatiu i ha fet que moltes de les seves activitats vagin encaminades a l'intercanvi d'informació, tenint per segur que aquest condueix a la revisió de les practiques establertes i a la seva redefinició més d'acord amb les necessitats actuals.

La cooperació bibliotecària no és la solució universal de tots els mals i el seu exercici té importants dificultats i problemes, com són la pèrdua real o subjectiva de control, la necessitat d'una bona comunicació, la sincronització dels diferents ritmes de cada biblioteca o les dificultats inherents de posar d'acord diferents cultures corporatives. Per superar aquestes dificultats, el CBUC basa el seu treball en consolidar una visió compartida que actuï com a conductora i motor de les activitats cooperatives. Per això és fonamental que la participació de les biblioteques es faci a partir de la confiança, mirant sempre més el que guanya cada un respecte el que tenia més que no pas respecte els demés. En segon lloc, usant el consens com a sistema de prendre decisions; de cara a la cohesió del treball de grup, és preferible dilatar decisions que prendre-les per majoria simple. En tercer lloc, fomentant el treball d'equip i interdisciplinar; encara que això suposi una inversió de temps important, els resultats aconseguits són sempre millors que les activitats dirigides i poc participatives. Després de tot, el treball cooperatiu no només sol donar bons resultats sinó que també és més divertit i podem aprendre que treballant junts, també aprenem conjuntament.

Referències i notes

- (1) Lluís M. Anglada i de Ferrer, Margarita Taladriz Mas, "Pasado, presente y futuro de las bibliotecas universitarias españolas" in *Arbor*, 47 (1997) 617-618: 65-88.
- (2) Finalment, el sistema triat per totes les universitats i la Biblioteca de Catalunya va ser el VTLS, de VTLS Inc.
- (3) Maurice B. Line "Co-operation: the triumph of hope over experience?", *Interlending & document supply*, 25 (1997) issue 2: 64-72.
- (4) James J. Kopp "Library Consortia and information technology: the past, the present, the promise", *Information Technology and libraries*, 17 (1998) n. 1: 7-12.
- (5) Manuel Castells "La era de la información", (Madrid, Alianza, 1997) vol. 3: 298-302.
- (6) Gray Potter "Recent trend in statewide academic library consortia", *Library trends* 45 (winter1997): 416-434.